

ВПЛИВ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У даній статті висвітлено вплив процесу модернізації України на розвиток людського капіталу, де модернізація освіти – одна з важливих умов розвитку економіки держави, а тому потребує змін і перетворень її відповідно до вимог ринку, смаків споживачів, рівня розвитку НТП тощо. Окреслено модернізацію освіти як одну з важливих умов нарощення людського капіталу, як одну з основних чинників формування цього капіталу.

Ключові слова: *освіта, людський капітал, модернізація системи освіти, економічний розвиток держави.*

Постановка проблеми. Сьогодні українське суспільство переживає складний та переломний період свого розвитку. За останні двадцять років відбулася кардинальна трансформація економічного і політичного устрою України, змінилися норми культурно-ціннісних орієнтирів соціуму. Минули в небуття ідеологічні постулати, що визначали розвиток держави на протязі десятиріч, а тому перед Україною повстало завдання пошуку нових орієнтирів соціальної еволюції, нових економічних й політичних моделей та інститутів, що будуть відповідати вимогам сучасності. Саме тому ми зупинили свою увагу на теорії модернізації, одну з найбільш популярних серед сучасних доктрин соціального прогресу. Модернізація повинна вивести нашу країну до нових горизонтів розвитку, що передбачає перехід від індустріального до постіндустріального розвитку суспільства, суспільства інформаційного – в основі якого лежить нарощування потенційно невичерпного інтелектуального людського ресурсу. Ці процеси стають ключовими і передбачають розвиток, формування та реалізацію людського капіталу, зокрема її освітньої складової. Це в свою чергу впливає і на розвиток економічного потенціалу країни. Мабуть тому всі країни, виходячи з кризи, намагаються розвивати людський капітал розуміючи його цінність і важливість. В той же час слід враховувати, що людина є не лише творцем матеріальних і духовних цінностей, але і сама найвища цінність сучасного світу. Отже, як бачимо на сьогодні на перший план виходить виробництво і передача знань самій людині – тобто розвиток його інтелекту, нарощення людського капіталу на особистісному рівні. Таким чином зауважимо, що модернізація системи освіти, основними цілями якої є забезпечення якості, доступності та ефективності, гостра і актуальна проблема нашого часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широке коло науковців досліджують питання модернізації освіти. Даній проблемі присвячені роботи Агєєвої О., Пашка В., Вітченка А., Баран М., Примуш М., Жилияєвої І., Полянського П., Парахіна М., Катеринчук О., Кузнецова А., Аванесова В., Аветисяна П., Олейникова О. та ін. Виникнення теорії людського капіталу пов'язані з іменами таких вчених як Т. Шульц та Г. Беккер. Система поглядів, виражених у концепції людського капіталу, перебуває і на сьогодні на стадії розвитку, наукового пошуку. Зокрема, над цим питанням працюють: Ф. Волков, О. Грішнова, С. Дятлова, Г. Євтушенко, В. Куценко, В. Мандибуря, Д. Нестерова, К. Сабірьянова, С. Савельєв, А. Чухно та ін.

Мета даної публікації – окреслити вплив процесу модернізації освіти України на розвиток людського капіталу.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і в усьому світі, зростає роль освіти у розвитку економіки, здійсненні соціально-економічних перетворень. Саме тому на сьогодні так активно досліджується теорія людського капіталу.

Перші спроби теоретичного обґрунтування стратегічного підходу до нової підготовки людини були здійснені ще в 50-60 роки ХХ століття. Саме тоді була розроблена теорія "людського капіталу". Дослідження, які були проведені засновниками даної теорії, ученими-економістами Герре Беккером і Теодором Шульцом, довели, що чистий прибуток від інвестицій у вищу освіту складає 12-14% в рік. Світовий досвід показує, що лише випереджувальна освіта формує інвестиційну привабливість країни та забезпечує її технологічний прорив. За розрахунками Всесвітнього банку в структурі національного багатства багатьох розвинених країн світу домінує людський капітал, який складає 2/3 від сумарної величини. В Північній та Центральній Америці, Західній Європі та Східній Азії він складає 3/4 національного багатства країн, розташованих у цих регіонах.

Важливим стимулом капіталовкладень в сферу освіти є зростання прибутків людей з вищою і конкурентоздатною (заотребуваною ринком праці) освітою. За статистикою в 1990 р. американці, що мають початковий рівень освіти, заробляли впродовж усього життя 756 тис. дол., тоді як з вищою освітою ця сума склала 1 млн. 720 тис. дол. По суті висока оплата кваліфікованої і інтелектуальної праці стає визначальним стимулом здобуття світи, одним з чинників розвитку країни.

Саме тому так багато вчених сучасності розглядають людський капітал як найцінніший ресурс постіндустріального суспільства, що цінніший ніж природне або накопичене багатство. "Слід особливо підкреслити, що в розвинутих країнах теорія людського капіталу не лише набула довершеності наукового вчення, але й стала ідеологією могутніх державних та приватних інвестицій в економіку людина, економічним підґрунтям глобальної концепції людського розвитку. Однак в Україні дотепер концепція людського капіталу здебільшого вченими замовчувалася, а подеколи і відверто критикувалася" [1]. Підкреслимо, що після визнання та поширення теорії людського капіталу освіта перестала сприйматися як галузь невиробничого споживання. Нині вона трактується як інвестиції в один із видів людського капіталу,

які не лише приносять прямі економічні і соціальні прибутки його власникові, а й стимулюють економічне зростання держави загалом. У світі саме цей капітал визначає темпи економічного розвитку і науково-технічного прогресу, він є головною рушійною силою суспільного виробництва, фактором підвищення його ефективності. Відповідно посилюється увага суспільства до системи освіти як основи виробництва цього потенціалу.

Підґрунтям, на якому формується людський капітал, є структурні зміни в сучасній світовій економіці. Зрозуміло, що "освіта глибоко інтегрована в економіку, суспільне життя, а її рівень та якість істотно впливає на якість життя та на можливість сталого розвитку суспільства" [2, с. 243].

В усіх розвинених країнах роль держави в розвитку сфери соціальних послуг більш висока, ніж в інших сферах економіки, а в освіті державний сектор займає головну позицію. Тому у світі формується новий підхід до соціальної політики держави, і особливо в освітній сфері. А освітня політика – це відносини не лише відносно забезпечення населення відповідними послугами, але і щодо формування життєвого рівня населення і розвитку відповідної інфраструктури, формування, відтворення та розвитку людського капіталу [3]. Саме освіта відіграє головну роль у формуванні людського капіталу, який сьогодні впливає на розвиток економіки, створення ВВП. У світі дві третини ВВП країн створені саме завдяки людському капіталу. Він є важливим чинником економічного прогресу і національної безпеки, соціальної мобільності і активності, соціально-економічного і наукового розвитку суспільства. Варто зауважити, що освітня складова людського капіталу, як активний чинник економічного розвитку, впливає на:

– продуктивність праці працівника. Підвищення освітньо-професійної підготовки призводить до зростання продуктивності праці, дає змогу людині виконувати роботу більш інтелектуально навантажено, що дорожче оплачується;

– конкурентоспроможність робітника. Імовірність працевлаштування у людей з вищою освітою більша, а втрата роботи вища для працівників з нижчим рівнем освіти;

– особистісні та ділові риси людини. Освіта надає не лише знання й інформацію, а й формує економічне мислення і економічну активність (здатність людини до пошуків нових шляхів отримання прибутків, до нових економічних, наукових ідей та технічних розробок, їх продаж і виробництво), здатність адаптуватися, мобільність, професійна придатність тощо;

– винахідництво і розвиток науково-технічного прогресу. Освіта – механізм, що прискорює появу не лише самих відкриттів, а й їх поширення, використання і розповсюдження.

Як бачимо освіта впливає на якісні характеристики населення, створює матеріально-технічну, моральну та культурну основу суспільства, формує інтелектуальну еліту держави, відтворює кадровий потенціал для усіх соціальних інститутів. Варто зауважити, що знання, уміння, навички, інші продуктивні характеристики, які людина здобуває шляхом навчання, професійної підготовки, підвищення кваліфікації, набуття практичного досвіду, розвитку своїх природних здібностей, є основою для надання цінних виробничих послуг суспільству. По суті, чим досконалішим є людський капітал, виражений рівнем освіти, кваліфікації, знань, досвіду, тим більшими є можливості людини щодо продуктивної високоякісної праці.

Внаслідок соціально-економічних і культурологічних змін застарівають певні світоглядні орієнтації на життєві пріоритети, змінюються вимоги ринку праці й висуваються нові завдання до системи освіти. Серед них: "1) нагромадження людського капіталу, що збільшує доходи та збільшує економічні можливості як окремої людини так і країни в цілому, 2) сприяння поширенню культури, духовності, демократії тощо, а значить можливості розширення вибору в усіх сферах людського життя; 3) пом'якшення нерівності на ринку праці і в економічній діяльності загалом; 4) розширення можливостей зайнятості і зростання її продуктивності; 5) перенавчання і трудова реабілітація працівників, які залишилися без роботи у зв'язку із структурною перебудовою економіки і науково-технічним прогресом; 6) акумуляція потенційно незайнятої молоді в системі стаціонарної освіти; 7) покращення екологічної ситуації за рахунок екологічної спрямованості навчання на всіх рівнях" [1], удосконалення підготовки фахівців та органічного поєднання науки, менеджменту і державного регулювання з метою стимулювання процесу створення та впровадження нововведень в освітній галузі.

У сучасному світі модернізація освіти – одна з умов розвитку економіки держави, саме тому в розвинених країнах йдуть цим шляхом. Тобто змінюють і перетворюють систему освіти відповідно до вимог ринку, смаків споживачів, рівня розвитку науково-технічного прогресу і т. д. У інших країнах реформують систему освіти, тобто перебудовують згідно з виробленими правилами. На жаль такий процес не досить ефективний, оскільки реформування освіти має бути спрямовано не на корінні зміни існуючої освітньої системи, як це відбувається, наприклад в Україні, а на оновлення принципів, змісту, підходів до освіти і виховання, підвищення рівня освітньо-професійної підготовки. Саме процес модернізації освіти в Україні повинен допомогти вирішити проблеми у соціальних та економічних сферах. Факторами об'єктивно перетворюючими інститут освіти в основу модернізації української держави виступають: високий рівень розвитку даного соціального інституту в радянські часи; висока інерційність системи освіти; обмеженість інших модернізаційних ресурсів, що відповідають вимогам постіндустріальної революції; ключова роль освіти для нарощення людського капіталу держави; зростання соціальної мобільності і активності молоді, її включення у різноманітні освітні сфери.

Ми вважаємо, що раціонально застосовувати принцип змін в освітньому просторі, який використовують в Китаї: "менше, але краще; нове, але практичне, широко, але глибоко". Такі зміни в освітньому світовому просторі пов'язані й із зміною ключової парадигми, орієнтованої на запровадження концепції неперервної освіти, офіційно прийнятої ЮНЕСКО за основу розвитку освіти. Нині багато країн Європи працюють у напрямі підвищення якості й інформатизації освіти, підготовки кадрів, забезпечення їх ефективного використання, доступності освіти для різних соціальних верст та територіальних груп населення, розширення свободи вибору способу отримання освіти та її змісту, забезпечення високої якості освітніх послуг, безперервності процесу освіти та професійного вдосконалення, переходу до відкритої

системи освіти. Як свідчать матеріали соціологічних досліджень, майже третя частина людей, які мають вищу освіту, виконує роботу, яка не відповідає профілю їх освіти. Враховуючи цей та інші фактори, модернізація освіти має бути спрямована на відповідність базовим принципам ринкової економіки, на перетворення освіти на важливий ресурс особистого, громадського і державного розвитку, в ресурс реалізації важливих для громадян, суспільства і держави ціннісних орієнтирів. Здобуття освіти має бути також економічно і соціально ефективним. Спільний інтерес країни, виробництва, робітників полягає у забезпеченні належної якості людського капіталу, зокрема й за рахунок модернізації системи освіти.

Для сучасних модернізаційних процесів в галузі освіти України характерно:

– зростання вимог до кваліфікованих кадрів та забезпечення ними галузей економіки;
– зростання міжнародної відкритості національних культур та національних освітніх систем. Цьому сприяє той фактор, що сучасні технології роблять інформацію доступною в будь-якому куточку світу, забезпечуючи трансляцію знань і освіти з провідних світових центрів;

– разом з інтернаціоналізацією підсилюється диверсифікація системи загальної і професійної освіти. Диверсифікація пов'язана: з організацією нових освітніх закладів; з делегуванням освітніх функцій суспільним організаціям; з введенням нових напрямків освіти, нових курсів та дисциплін, створення нових міждисциплінарних програм; із зміною процедури набору абітурієнтів у ВНЗ та інші освітні заклади, а також методів і прийомів навчання; з реорганізацією системи управління професійною освітою, структури навчальних закладів та порядку їх фінансування; з наближенням до європейських стандартів, що сприяє культурному та академічному співробітництву.

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно підкреслити, що освіту на сьогодні слід розглядати як основу модернізації суспільства, нації і держави. У той же час у ряді країн, наприклад в Україні, її продовжують сприймати як одну з сфер народного господарства, яким можна ефективно управляти шляхом нав'язування реформ. Більш того очевидним є вплив модернізації освіти на формування людського капіталу, де процеси модернізації суспільства спираються на систему освіти. Але по суті, для того щоб здійснити цю місію, освіта сама потребує модернізації, змістовного і структурного оновлення.

Перспективи подальших розвідок. Подальші напрямки наукового дослідження можуть бути пов'язані із висвітленням шляхів нарощення людського капіталу в професійній освіті.

Використані джерела

1. Грішнова О.А. Формування людського капіталу в системі освіти і професійної підготовки. Автореф. дисс... доктора ек. наук: 08.09.01. / Олена Антонівна Грішнова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://referatu.com.ua/referats/7569/145136>
2. Волков О.І., Левківський К.М. Проблеми вищої професійної освіти України / О.І. Волков, К.М. Левківський // Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні. – Харків: ОВС, 2002. – Частина 2. – С. 240 – 254.
3. Мельничук Т.І., Карапка Г.П. Модернізація освіти як чинника людського капіталу у контексті розбудови "нової економіки". [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=59087>
4. Кузьменко Ю.В. Культура праці як чинник нарощення людського капіталу. Навчальний посібник. – Херсон: РІПО, 2009. – 128 с.
5. Яковенко Р.В., Козенко Р.О. Проблеми та перспективи розвитку людського капіталу. – Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010. – Вип. 17. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/67.pdf
6. Shultz T. Investment in Human Capital / T. Shultz. – N.Y.; L., 1971.

Kuzmenko J.

INFLUENCE OF THE PROCESSES OF MODERNIZATION OF EDUCATION OF UKRAINE ON THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL

In this article influence of process of modernisation of formation of Ukraine is exposed on development of human capital, where modernisation of education – one of terms of development of economy of the state, and therefore requires changes and transformations according to the requirements of market, tastes of consumers, level of development of scientific and technical progress etc. It is certain that education is one of basic factors of forming of this capital.

Key words: education, human capital, modernization of education system, economic development of the state.

Стаття надійшла до редакції 16.03.13

